

**تبیین عوامل فرهنگی - مدیریتی موثر بر افزایش جرائم اجتماعی حاصل از توسعه فیزیکی - کالبدی شهر تهران
(مورد مطالعه: منطقه ۱۹ شهر تهران)**

مهدی مختارپور^۱، علی منطقی فسایی^۲

چکیده

امروزه موضوع امنیت شهری، یکی از مسائل مهم در شهرها می باشد. عوامل متعددی در ایجاد شهر امن موثر می باشند. یک عامل موثر در امنیت شهری، پیشگیری از جرم و ناهنجاری اجتماعی است. با توجه به مطالعات صورت گرفته، عوامل اجتماعی مانند فقر، بیکاری، ناهماهنگی اجتماعی، میزان بالای جمعیت جوان باعث ایجاد محیطی مستعد و در معرض جرم و ناهنجاری رفتاری می شود، اما فاکتورهای اجتماعی تنها عوامل و جنبه های تعیین کننده جرائم و ناهنجاری های اجتماعی نیستند، طرح و کالبد فیزیکی فضا، نقش مهمی در توسعه یا پیشگیری از جرم و ناهنجاری دارد. لذا هدف اصلی این مقاله تبیین عوامل فرهنگی - مدیریتی موثر بر افزایش جرائم اجتماعی حاصل از توسعه فیزیکی - کالبدی منطقه ۱۹ شهر تهران است. ابزاری که در این پژوهش، با آن به سنجش و اندازه گیری صفات و ویژگیهای مورد نظر پرداخته ایم، پرسشنامه است که توسط شهروندان که از طریق نمونه گیری انتخاب شدند، پاسخ داده شده است. جامعه آماری این تحقیق شهروندان منطقه ۱۹ در نظر گرفته شده که برابر ۲۴۴۳۵۰ نفر می باشد که طبق فرمول کوکران، تعداد نمونه های لازم برای انجام این طرح ۳۸۴ نفر بوده است. یافته ها نشان می دهند که رابطه معنی داری بین دو متغیر خلاقیت فرهنگی و میزان رخداد جرائم اجتماعی وجود دارد و با افزایش خلاقیت فرهنگی میزان رخداد جرائم اجتماعی کاهش می یابد. رابطه معنی داری بین دو متغیر عملکرد فرهنگی و میزان رخداد جرائم اجتماعی وجود دارد و با افزایش عملکرد فرهنگی میزان رخداد جرائم اجتماعی وجود دارد و با افزایش آزادی فرهنگی میزان رخداد جرائم اجتماعی وجود دارد و با افزایش آزادی فرهنگی میزان رخداد جرائم اجتماعی کاهش می یابد. رابطه معنی داری بین دو متغیر سبک مدیریت اجتماعی و میزان رخداد جرائم اجتماعی وجود دارد و با بهبود سبک مدیریت اجتماعی میزان رخداد جرائم اجتماعی کاهش می یابد و همچنین رابطه معنی داری بین دو متغیر سبک مدیریت اقتصادی و میزان رخداد جرائم اجتماعی وجود دارد و با بهبود سبک مدیریت اقتصادی میزان رخداد جرائم اجتماعی کاهش می یابد.

واژگان کلیدی: عوامل فرهنگی، جرائم اجتماعی، توسعه فیزیکی-کالبدی، خلاقیت فرهنگی، مدیریت اجتماعی، مدیریت اقتصادی، شهر تهران.

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۷/۰۶/۱۸

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۰۲/۱۴

^۱ دکتری جامعه شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

(Email: Mehdi.Mokhtarpour@gmail.com)

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد جمعیت شناسی، واحد الکترونیکی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (Email: asmanteghi@gmail.com)

مقدمه

همگام با توسعه شهرنشینی و تحولات اجتماعی و اقتصادی شهرها، چه از نظر اجتماعی و چه از نظر اقتصادی در زمینه زندگی در شهرها، نارسایی‌هایی به چشم می‌خورد که در بسیاری از موارد به صورت موارد حاد خودنمایی می‌کنند. رشد و گسترش شهرها و تبدیل آن به شهرهای پرجمعیت و چند میلیونی عامل شد تا بسیاری از مسائل و مشکلات شهری، از قبیل مسکن، حاشیه نشینی، سکونت گاه های غیر رسمی، جرایم شهری، خشونت و ناآرامی شهری، اعتیاد و قاچاق مواد مخدر، فقر شهری، مهاجرت، آلودگی محیط زیست، مزاحمت های خیابانی، بیکاری و اشتغال کاذب، تخریب اموال عمومی (وندالیسم)، تهدیدات و ناامنی های شهری، تکدی، کودکان کار و خیابانی، حقوق شهروندی، طلاق، حمل و نقل شهری، به صورت حاد پدیدار می‌شود (محسنی، ۱۳۸۹: ۲۴ و ۲۵). یکی از مهم ترین مشکلات کشورهای در حال توسعه، روند جدید شهرنشینی و پیامدهای فضایی، اقتصادی و سیاسی آن است. اینگونه کشورها طی گذار از شیوه سکونت گزینی روستایی عشایری به شیوه زندگی شهری دچار بحران‌ها و ناهنجاری‌های ساختاری در شیوه شکل پذیری شبکه شهری خود می‌گردند و غالباً با روی آوردن به الگوهای رشد اقتصادی و تمرکز گرایی (در عرصه سیاست و اقتصاد) موجب شکل گیری کلان شهر در پایتخت جدید خود می‌گردند که در اندک زمانی پدیده نخست شهری را بر پیکره شبکه شهری و سازمان فضایی این کشورها تحمیل می‌کند. امروزه موضوع امنیت شهری، یکی از مسائل مهم در شهرها می‌باشد. عوامل متعددی در ایجاد شهر امن موثر می‌باشند. یک عامل موثر در امنیت شهری، پیشگیری از جرم و ناهنجاری اجتماعی است. با توجه به مطالعات صورت گرفته، عوامل اجتماعی مانند فقر، بیکاری، ناهماهنگی اجتماعی، میزان بالای جمعیت جوان باعث ایجاد محیطی مستعد در معرض جرم و ناهنجاری رفتاری می‌شود، اما فاکتورهای اجتماعی تنها عوامل و جنبه های تعیین کننده جرائم و ناهنجاری های اجتماعی نیستند، طرح و کالبد فیزیکی فضا، نقش مهمی در توسعه یا پیشگیری از جرم و ناهنجاری دارد.

اهمیت ضرورت تحقیق

همان‌طور که ذکر شد جامعه شهری با تمام تنوع مسائل خاص خود، آکنده از مسائل و مشکلاتی است که ریشه‌های اجتماعی آن‌ها در ابعاد دیگر پررنگ تر و قوی تر به نظر می‌رسد. از این رو بررسی این ابعاد کاری است بس پیچیده و باز همان‌طور که ذکر شد کالبد فیزیکی شهر یکی از عوامل بسیار مهم تأثیر گذار بر ناهنجاری‌ها و آسیب های اجتماعی است. از آن گذشته آسیب‌ها، ناهنجاری‌ها و ارزش های جامعه نیز بر کالبد و توسعه فیزیکی شهرها تأثیر گذارند. این آسیب‌ها در کشورهای در حال توسعه و به خصوص کلان شهرها که از زندگی سنتی فاصله می‌گیرند پررنگ تر است. توسعه فیزیکی نابسامان و بی رویه شهرها یکی از مشکلات شهر و شهرنشینی در دوران معاصر می‌باشد. این امر در دهه های اخیر علاوه بر آنکه ساختار شهرها را دگرگون ساخته، بر نقش پذیری شهرها تأثیر فراوان داشته و سازگاری آینده توسعه فیزیکی شهرها را مبهم ساخته است. یکی از موارد مهم فرایند شهرنشینی در ایران، گسترش سریع فیزیکی شهرهای آن است. با بروز تحولات جدید، شهرها به سرعت تغییرات و دگرگونیهای را پذیرفتند. این دگرگونیها به شکل افزایش سریع جمعیت و رشد فیزیکی شهرها به صورتی نامتعادل و ناهماهنگ بوده است. با توجه به اهمیت توسعه مناسب فیزیکی شهر تهران لازم است تحقیقات و پژوهشهای کارشناسی مناسبی صورت گیرد. از این رو در این مقاله به بررسی این موضوع خواهیم پرداخت.

تعاریف مفاهیم و واژگان تحقیق

تعریف شهر

شهر را می‌توان یک واحد اجتماعی و سیاسی و یک واحد فعالیتی، فیزیکی و جمعیتی دانست. به عبارت دیگر شهر مجموعه ای از ترکیب عوامل طبیعی، اجتماعی و محیط های ساخته شده توسط انسان است که در آن جمعیت ساکن و متمرکز شده اند (شیعه، ۱۳۷۰: ۴). از نظر جامعه شناسی شهر فقط ساختمان نیست. بلکه مکان انسان‌ها، ساختارها، گروه‌ها، طبقات اجتماعی، خانواده‌ها و غیره می‌باشد (توسلی، ۱۳۷۴: ۴). در اکثر تعاریف توجه به شهر با سه جنبه اساسی مطرح می‌گردد:

- گروه‌ها و طبقاتی که در شهر زندگی می‌کنند.

• سابقه و خدمت شهر که معرف تمدن انسانی است.

• شیوه سکونت که برگرفته از فرهنگ شهروندان است (ربانی، ۱۳۸۵: ۱).

به نظر ژان رمی شهر دارای نظم و انسجام فرهنگی همراه با نوآوری و پیشرفت می‌باشد. از دیدگاه لوئیس ورث شهر به معنی ثبات دائمی و نسبتاً وسیع انسان‌هایی است که از نظر اجتماعی ناهمگون و نامتناسبت می‌باشند (پرهام، ۱۳۵۶: ۲۸). در نظر اصحاب مکتب شیکاگو از جمله رابرت پارک و ارنست برجس شهر همانند یک اندام زنده اجتماعی محل اسکان طبیعی انسان‌های متمدن می‌باشد. از این رو می‌تواند یک سازمان محیطی را به وجود آورد. شهر نه تنها مجموعه‌ای از افراد انسانی، امکانات اجتماعی، خیابان‌های ساختمان‌ها، چراغ‌های برق، متروها، نهادها، بیمارستان‌ها و مدارس است بلکه یک قلمرو و منطقه روانی که مجموعه از شیوه‌های کاربردی، نگرش‌های سازمان یافته و احساسات را تشکیل می‌دهد (وبر، ۱۳۷۰: ۵۱). بنابراین شهر دارای دو جنبه توأمان می‌باشد: جنبه کالبدی و جنبه ماهیت انسانی، ماهیت انسانی از این لحاظ که شهر بازتاب تفکرات سازمان یافته در یک منطقه فرهنگی، فضایی همراه با قوانین خاص خود می‌باشد (وبر، ۱۳۷۰: ۳۸). به نظر پارک و مکتب شیکاگو شهر ترکیبی از عناصر مادی (مدنیت) و غیر مادی (اخلاقی) است که بخش دوم مهم تر است.

شهر میلیونی^۱ اصطلاح دیگری است که در شکل مدرن خود، شهرهای میلیونی یا نواحی کلان شهری با پیش بینی جمعیتی ۱۰ میلیون نفری تعریف شده‌اند. مانند بسیاری از آستانه‌های جمعیتی - آماری به کار برده شده در علوم اجتماعی، به نظر می‌رسد این معیار نیز منطبق کاملاً مشخصی برای حداقل‌های جمعیتی نداشته باشد. مبنای نظری مشخصی وجود ندارد که بتواند تفاوت‌های کیفی موجود در یک شهر یک میلیون نفری ۵ میلیون نفری و ۱۰ میلیون نفری را با شهرهای زیر یک میلیون نفر جمعیت مقایسه کند. اصطلاحات دیگری همچون فرا شهر^۲، ابرشهر^۳، منظومه شهری^۴، ابر مادر شهر^۵، شهر جهانی^۶ و دیگر اصطلاحات در کنار و بعضاً مترادف مگاسیتی^۷ بکار گرفته شده است که متأسفانه از اجماع بسیار ضعیفی در میان متخصصان شهری در تعاریف برخوردار است. مگاسیتی یکی از اصطلاحی است که در میان اصطلاحات شهری رایج در چند دهه اخیر بیش از همه مورد توجه قرار گرفته است. با وجودی که بر مبنای بیانیه سمینار سازمان ملل متحد در خصوص شهرهای میلیونی تعریف کاملاً مشخصی در مورد آنها وجود ندارد، اما می‌توان بر عوامل موثر بر آنها چون تعداد جمعیت، توان و جایگاه اقتصادی، اندازه فیزیکی و تراکم شهر در تعریف تاکید نمود.

توسعه فیزیکی

الف) کالبد شهر: در ادبیات طراحی شهری، واژه شکل (فرم) شهر را می‌توان مترادف کالبد شهر دانست (میر مقتدایی و طالبی، ۱۳۸۵). کوین لینچ در کتاب سیمای شهر فرم شهر را بصورت «مظاهر جسمی و رویت پذیر شهر» تعریف کرده است. در کتاب تئوری شکل خوب شهر این مفهوم اینگونه مطرح می‌شود:

«شکل مجتمع زیستی که معمولاً به نام محیط زیست کالبدی خوانده شده است، به طور کلی به مفهوم الگوی فضایی عناصر کالبدی بزرگ، بی حرکت و دائمی در شهر نظیر: ساختمانها، خیابانها، تجهیزات، تپه‌ها، رودخانه‌ها و شاید هم درختان باشد (لینچ^۸، ۱۳۸۱). ایشان در نهایت «توزیع فضایی زمانی عملیات انسانی و عناصر فیزیکی که زمینه عملیات است، به اضافه فقط آن مقدار از نهادهای اجتماعی و رفتارهای روانی که بطور مستقیم با توزیع فضایی-زمانی فوق در ارتباط بوده و در مقیاس کل مجتمع زیستی دارای اهمیت

^۱ ترکیبی از دو واژه (میلیون) و (شهر) و در مجموع شهر میلیونی است.

^۲ super city

^۳ giant city

^۴ conurbation

^۵ megalopolis

^۶ world city

^۷ megacity

^۸ Lynch

است» را بعنوان حیطة انتخابی خود در نظر گرفته است. کالبد شهر ابعاد فیزیکی شهرنشینی است با تاکید بر نوع ساختمانها، شاهراه ها، فضاهای باز، میادین و نمای ساختمانها و خیابانها، البته با لحاظ ابعاد محیطی، اقتصادی و فرهنگی-اجتماعی این عناصر.

ب) توسعه شهری: درک فرایند توسعه شهری در برنامه ریزی توسعه شهری و مدیریت توسعه شهری پایدار نقش تعیین کننده ای دارد (چنگ و مسر^۱، ۲۰۰۴). تاریخ شهرسازی و روند شهرنشینی نیز نشان از آن دارد که گسترش شهر در ابعاد کالبدی و سایر موارد وابسته به توسعه شهری به واسطه ضرورت های علمی باعث بروز روش ها و ابتکارات عمدتاً مبتنی بر آزمون و خطا شده اند، که حاصل نوعی ابهام و تناقض نظری و عملی در تصمیم سازی و تصمیم گیری برای شهرها بوده است (بمانیان و محمودی نژاد، ۱۳۸۷).

پرداختن به نظریات توسعه شهری هر چند در حوزه گسترش شهر تعمیم و توصیف می یابد، یادآور تفاوت ماهوی بین واژگان گسترش، توسعه و پیشرفت است، که هر کدام معانی متفاوتی به ذهن متبادر می کنند. در مسایل شهری، رشد شهری و توسعه شهری عمدتاً با هم یکی فرض می شوند در منابع شهرسازی به کلمات و اصطلاحات متعددی بر می خوریم که مهم ترین آن ها عبارتند از: گسترش، گسترش فیزیکی گسترش کالبدی، گسترش شهری، گسترش مکانی، گسترش مکان های شهری، توسعه محدوده های شهری توسعه فیزیکی، توسعه کالبدی، توسعه شهری، توسعه مکانی، توسعه کان های شهری، رشد شهری، رشد محدوده های شهری و... (بمانیان و محمودی نژاد، ۱۳۸۷).

توسعه شهری را به عنوان یک مفهوم فضایی می توان به معنی تغییرات در کاربری زمین و سطح تراکم، جهت رفع نیازهای ساکنان شهر در زمینه مسکن، حمل و نقل، اوقات فراغت و غیره تعریف کرد. می توان گفت توسعه شهری عبارت است از بسیج امکانات بالقوه اجتماعی و اقتصادی و کالبدی برای بالا بردن محیط زیست شهری و برقراری توازن در کمیت و کیفیت زندگی شهری، در این نوع گسترش آموزش، خدمات، بهداشت و در مجموع فرهنگ بشری به همراه کیفیت سکونت افزایش می یابد (وزارت مسکن و شهرسازی، ۱۳۶۷).

بسته به نوع توسعه، توسعه شهری شامل گسترش ابعاد فیزیکی و تغییرات در عملکردها می شود. سابقاً در مورد توسعه شهری به تغییر در فضا (تحول فضاهای ساخته نشده به فضای شهری)، همچون افزایش ابعاد فیزیکی محیط ساخته شده اشاره می شد، اخیراً در مباحث توسعه شهری به تغییر در فعالیتهای اصلی (کاربری زمین) همچون مسکونی و تجاری اشاره می شود (چنج، ۲۰۰۳). رشد شهر به طور گسترده به نیروهای اقتصادی متکی است، چونکه ناحیه شهری همواره مرکز فعالیت های تخصصی است و بنابراین اندازه شهر به مقدار کالاها و خدمات تهیه شده برای صادرات بستگی دارد. مطابق نظریه اقتصاد پایه ای رشد یک شهر بستگی مستقیمی به صادرات یک شهر دارد و رشد شهری به طور گسترده به پایه صادراتی آن بستگی دارد، پول به دست آمده به وسیله فعالیت های صادراتی موجب تولیدات کالاها و نیازهای خدماتی جمعیت شهری می گردد (زیاری، ۱۳۸۹).

از نگرش جغرافیای شهری به نظر می رسد که اصطلاح مناسب برای فرایندی که طی آن هم کالبد شهری رشد می کند و هم فعالیت ها و کاربری های شهری در این فرایند دچار تحول می شوند و نیز در محیط اطراف تغییراتی ایجاد می شود، "توسعه کالبدی-فضایی" باشد. این اصطلاح هم در برگیرنده رشد فیزیکی و کالبدی شهر و هم تغییر و رشد کاربری ها و تغییرات سرانه های شهری و نیز در برگیرنده مصرف فضای غیرشهری اطراف شهر برای توسعه شهری است. پس چنانچه در تعریف توسعه شهری از نگرش جغرافیای شهری مطرح شد، فضا و فعالیت، اصلی ترین عناصری هستند که در درک مفهوم رشد شهری باید مورد توجه قرار گیرند.

انواع توسعه کالبدی- فضایی

در بررسی فرایند توسعه کالبدی- فضایی شهر تقسیمات مختلفی از انواع توسعه شهری ارائه شده است، در این میان دو نوع تقسیم بندی از توسعه شهر بیشتر مورد قبول صاحب نظران است:

۱- رشد شهر مطابق منشاء و ۲- رشد شهر مطابق جهت

رشد شهرها مطابق منشا در دو طبقه زیر قابل تقسیم است ۱- رشد طبیعی ۲- رشد برنامه ریزی شده بیشتر شهرها در گذشته به صورت طبیعی رشد کرده اند، یعنی توسعه شهر بدون برنامه ریزی آتی انجام شده و شهر به صورت اتفاقی توسعه یافته است. در رشد طبیعی شهر سیستم جاده ای، پارک ها، زمین بازی، مدارس، واحدهای صنعتی، مراکز تجاری، بیمارستانها و زمینهای بازی و ... بدون نظم و ملاحظت توسعه آتی شهر ایجاد می شوند (رنگوالا، ۱۹۹۸). در الگوی رشد برنامه ریزی شده که در آغاز کار خود بر اساس طرحهای جامع شهری رخ می داد، جای هر کدام از عناصر بالا معلوم و مشخص است، در طرحهای جامع بیشتر تاکید بر کاربری زمین و میزان سرانه ها بود، لیکن در الگوی نوین طرحهای توسعه شهری یا راهبرد توسعه شهری، رویکرد طرحهای توسعه شهری تا حدود زیادی به سمت مسائل اقتصادی و اجتماعی شهر منعطف شده است و می توان ادعا کرد که متأسفانه در طرحهای (CDS) توجه شایسته ای به بعد کالبدی-فضایی شهر نشده و انگار کالبد شهر اهمیت خود را در برنامه ریزی از دست داده است.

رشد شهر مطابق جهت

رشد شهر بر اساس جهت و مسیر گسترش به دو صورت زیر انجام می گیرد:

۱- رشد افقی ۲- رشد عمودی (زیاری، ۱۳۸۹)

رشد فضایی هر شهر به صورت گسترش افقی و رشد فیزیکی یا رشد عمومی می باشد. هر کدام از این دو روش کالبد متفاوت و جداگانه ای از دیگری ایجاد می نماید، رشد فیزیکی به شکل افزایش محدوده شهر یا به اصطلاح گسترش افقی شهر ایجاد می گردد و رشد عمودی به صورت درون ریزی جمعیت شهری و رشد فشرده شهری نمایان می شود، این الگوهای متفاوت به نسبت نوع گسترش که در شهر به وجود آمده اند پیامدها و نتایج متفاوتی را نیز در پی دارند (راهنما و عباس زادگان، ۱۳۸۷).

توسعه یا ایجاد شهرها به صورت ترکیبی، افقی و عمودی نوعی دیگر از توسعه است که در بیشتر شهرها دیده می شود (بمانیان، ۱۳۷۸). شکل ترکیبی توسعه شهری بیشتر به واقیت نزدیک است در واقع هر کدام از اشکال توسعه مطرح شده به این معنی نیست که صرفاً همان نوع توسعه در یک شهر خاص رخ می دهد. توسعه افقی و عمودی مفاهیمی نسبی است و در جهان واقعی رشد شهری صرفاً به صورت افقی و یا صرفاً به صورت عمودی نمی باشد. توسعه یک شهر و نوع توسعه آن متأثر از متغیرهای متعددی از جمله وضعیت اقتصادی شهر، شرایط طبیعی، عادات رسوم در قالب فرهنگ، زمان، شرایط و تغییرات در مقیاس جهانی، موقعیت نسبی شهر و دیگر عواملی است که تماماً در اختیار برنامه ریزان نیست، اما شناخت این متغیرها برای رشد برنامه ریزی شده ضروری است.

جرائم اجتماعی

آسیب های اجتماعی به مفهوم رفتاری است که به طریقی با انتظارات مشترک اعضای یک جامعه سازگاری ندارد و بیشتر افراد آن را ناپسند و نادرست می دانند در واقع هر جامعه از اعضای خود انتظار دارد از ارزشها و هنجارها تبعیت کنند اما همواره عده ای پیدا می شوند که پاره ای از این ارزشها و هنجارها را رعایت نمی کنند، جامعه افرادی که هماهنگ و همساز با ارزش ها و هنجارها باشند سازگار یا همنوا و اشخاصی را که بر خلاف آنها رفتار می کنند نا سازگار یا نا همنوا می خوانند از میان افراد نابهنجار کسی که رفتار نابهنجارش زودگذر نباشد و دیرگاهی دوام آورد، کجرو یا منحرف نامیده می شود و رفتار او را انحراف اجتماعی یا آسیب اجتماعی می خوانند. جامعه شناسی و جرم شناسی متوجه آن دسته از نقض هنجارهاست که توسط عده زیادی از مردم گناه تلقی می گردد از این رو انحراف یا آسیب اجتماعی به رفتارهایی اطلاق می گردد که هنجارهای اجتماعی را نقض کرده و در نتیجه از نظر تعداد بسیاری از مردم قابل نکوهش است.

پیشینه نظری و تجربی تحقیق

کعبه مدنی پور (۱۳۸۱) در کتاب تهران ظهور یک کلان شهر، توسعه تهران را از منظر تاریخی مورد مطالعه قرار می دهد.

توصیف و تبیین تحولات و تغییرات فیزیکی و اجتماعی شهر تهران طی دو بیست سال گذشته، موضوع اصلی کتاب است

که از سه بخش تشکیل شده است. بخش اول، شرح مختصری است از زمینه کلی تاریخی و تاریخیچه توسعه تهران به ویژه پس از انتخاب پایتختی تا ظهور انقلاب مشروطه در آن. در بخش دوم توصیفی از اوضاع تهران معاصر به دست داده شده همچنین ابعاد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و فضای شهر و پاره‌ای از مشکلات جاری آن با این موضوعات به بحث گذاشته شده است: اقتصاد شهری، مدیریت شهری، جامعه شهری، فضای شهری، مشکلات شهری و زندگی در شهر. بخش سوم تحلیلی جزئی‌تر از چگونگی شکل‌گیری فضای شهری تهران در طول نیم قرن گذشته و نحوه ساخته شدن فضای تهران است. در این بخش بر مطالعه فرایندهای توسعه شهری پس از جنگ دوم جهانی و ترکیب‌های ویژه موسسات، منابع، قوانین و اندیشه‌ها در آن تاکید شده است. بخش سوم نیز از شش فصل با این عناوین و موضوعات تشکیل شده است: عوامل تغییر و دگرگونی، ساخت شهری، منابع توسعه، شکل‌گیری فضای شهری، قوانین و نظریه‌ها، مفاهیم فضایی میراثی و تشکیلات سیاسی، اقدامات فرهنگی و فرم شهری و چالش‌های آغاز قرن بیست و یکم. صفحات پایانی به فهرست منابع اختصاص یافته است (مدنی پور، ۱۳۸۱).

پوراحمد و شمعی در سال ۱۳۸۰ به پژوهش توسعه فیزیکی شهر یزد و تاثیر آن بر ساختار جمعیت بافت قدیم شهر پرداخته‌اند. در این مقاله به بررسی توسعه فیزیکی شهر یزد و تاثیر آن بر ساختار و شاخصهای جمعیت بافت قدیم و نتایج حاصل از این تحول و نیز به آثار نامطلوب جمعیتی ناشی از گسترش بی‌رویه و ناموزون شهر و بی‌توجهی به توسعه پایدار درون‌زایی پردازیم و با استفاده از روشهای تحقیق توصیفی، تحلیلی و بر اساس آمار و اطلاعات موجود در مرکز آمار ایران، به تفکیک دو بخش بافت قدیم و جدید دست می‌زنیم. نتایج حاصل از بررسی‌ها نشان می‌دهد که، توسعه فیزیکی و گسترش بی‌رویه شهر سبب مهاجرت جمعیت از بافت قدیم به بافت جدید و حاشیه شهر و در نتیجه تغییر ساختار جمعیتی بخش‌های مورد نظر، از جمله عدم توازن شاخص‌های رشد، تراکم، ساختار جنسی و سنی، سرانه‌ها، بعد خانوار و میزان سواد شده است (پور احمد و دیگران، ۱۳۸۰).

رهنمایی و همکاران (۱۳۸۹) در تحلیل نقش مهاجرت در زمینه‌سازی برای پیدایش آسیب‌های اجتماعی شهرنشینی شتابان در ایران، به بررسی شهرنشینی و مهاجرت در توسعه شهری پرداخته‌اند. آنها معتقد که گسترش شهرنشینی و رابطه آن با آسیب‌های اجتماعی و اقتصادی از مشخصه‌های اصلی الگوی توسعه شهری کشور در چند دهه اخیر است و رشد و توسعه شتابان و توزیع نامتعادل در دوره جدید، یکی از عوامل اصلی بروز آسیب‌های اجتماعی به شمار می‌رود. رشد شتابان شهرنشینی و توسعه کلان‌شهرها آسیب‌های اجتماعی و کالبدی بسیاری را به دنبال داشته است، بویژه کلان‌شهرها که از مهمترین مراکز و کانون‌های بروز ناهنجاری‌ها و جرایم مختلف اجتماعی بوده است. جغرافیای شهری معاصر، روابط میان محیط جغرافیایی و جرایم شهری را از دیدگاه جغرافیای اجتماعی مورد بررسی قرار می‌دهد و در آن نقش مولفه‌های جغرافیایی شهر در بروز آسیب‌های اجتماعی در شهر مورد مطالعه قرار می‌گیرد. تمرکز ۴۱/۷ درصد جمعیت شهرنشینی در نه کلان‌شهر کشور و توزیع نامتوازن جمعیت شهری در پهنه کشور، از ویژگی‌های شهرنشینی ایران است که ارتباط تنگاتنگی با پدیده‌های اجتماعی دارد. تبدیل شهرنشینی شتابان به شهرنشینی مشکل‌زا در واقع حاصل بارگذاری بحرانی جمعیت و به تبع آن فعالیت در شهرها و توزیع ناهمگن آن در شبکه شهری است که خصیصه‌ها و آسیب‌های اجتماعی زیادی را به بار آورده است. توجه به مهاجرت به عنوان آسیب اجتماعی، به معنای پذیرش آن به عنوان معلولی است که از الگوی خاص توسعه ناشی می‌شود. در تحلیل پویای اجتماعی جامعه شهری ایران طی دهه‌های اخیر، بررسی نقش مهاجرت در زمینه‌سازی برای پیدایش آسیب‌های اجتماعی از اهمیت زیادی برخوردار است که در این پژوهش به بررسی این مقوله پرداخته شده است. بردارهای اصلی رشد شتابان شهرنشینی و توزیع نامتعادل آن در شبکه شهری، مهاجرت روستایی، حاشیه‌نشینی، ناهمگونی در بافت اجتماعی و نارسایی در ارائه خدمات اجتماعی می‌باشد، که در این پژوهش به تحلیل و بررسی

این بردارها با بار کمی و کیفی آن پرداخته شده است که این اقدام یکی از مهمترین عوامل در آسیب شناسی اجتماعی ناشی از آسیب شناسی فضایی توسعه شهری است. روش کار در این پژوهش توصیفی - تحلیلی است و از روش اسنادی و کتابخانه ای برای گردآوری اطلاعات استفاده شده و به تحلیل داده ها پرداخته شده است (رهنمایی و دیگران، ۱۳۸۹).

تد لیتمن (۲۰۰۶) در مقاله چگونه شهر نشینی به اجتماع کمک می کند. در سال ۲۰۰۶ نوشته شده به موضوع توسعه فیزیکی شهر پرداخته است که این مقاله در سیاست های حمل و نقل به چاپ رسیده است. همین نویسنده در مقاله ارزیابی سیستم رشد شهری که در سال ۲۰۰۷ در همان مجله به چاپ رسید موضوع توسعه فیزیکی شهر را از منظر دیگری بررسی کرده است. این مقاله را ارزیابی انتقادهای مختلف بر رشد فیزیکی شهرها است. همچنین به تعریف از مفهوم رشد فیزیکی، تضاد آن را با پراکندگی، توصیف و استراتژی های رشد فیزیکی مشترک می پردازد. توسعه فیزیکی و این ادعا که آن را منعکس کننده ترجیحات مصرف کنندگان، نقض بر آزادی، افزایش ترافیک و آلودگی هوا، قیمت مسکن، نتایج در سطوح اجتماعی نامطلوب تراکم را کاهش می دهد، هزینه های خدمات عمومی را افزایش می دهد، نیاز به حمل و نقل بی فایده یارانه ها و ناموجه است در این نوشتار مقالات برخی از منتقدان بررسی می شوند. تجزیه و تحلیل حاصله نشان می دهد که این ادعاها نظر بسیاری منتقدان منعکس کننده درک ناقص از رشد فیزیکی، و تجزیه و تحلیل نادرست آن می باشد.

گردن و ریچادسون (۲۰۱۳) در مقاله تراکم کردن شهرها و توسعه هدف برنامه ریزی است؟ موضوع توسعه فیزیکی شهر را به عنوان هدف بررسی کرده اند. آنها موضوع آرمان شهر را با تکیه به آراء افلاطون مد نظر قرار داده اند و مقاله خود را در مجله برنامه ریزی آمریکا به چاپ رسانده اند. در این مقاله به بررسی برخی از مسائل کلیدی می پردازد که چگونه یک هدف برنامه ریزی به رشد و توسعه شهرستان ها کمک می کند. این اهداف عبارتند از فشار بر روی زمین کشاورزی نخست ترجیحات مسکونی با تراکم؛ صرفه جویی در منابع انرژی، پتانسیل برای گسترش استفاده از حمل و نقل. ترویج توسعه حمل و نقل محور هزینه ها و منافع دستاوردهای بهره وری از فشردگی تاثیر ارتباطات از راه دور بر روی تراکم توسعه؛ تأثیر رانت بر روی ارتقاء پروژه های مرکز شهر، عدالت اجتماعی از فشردگی و اثرات رقابت میان شهرها. ارزیابی ما از این مسائل در مورد ترویج شهرستان ها فشرده را پشتیبانی نمی کند.

بنتو، فرانکو و کافینه (۲۰۰۶) در مجله اقتصاد شهرنشینی به موضوع توسعه شهری، توسعه کالبدی شهر پرداخته اند. این مقاله توسعه تحلیلی و عددی مدل تعادل عمومی برای مقایسه کارایی و اثرات توزیعی مالیات های توسعه، مرزهای رشد و توسعه شهرها، مالیات بر املاک و مالیات بنزین است. از چشم انداز بازده کلی، مالیات و توسعه مرزهای رشد و توسعه شهرها ابزارهای معادل و موثرترین سیاست های ضد پراکندگی را مورد بررسی قرار می دهد. اگر انتخاب از ابزار ضد پراکندگی تحت تأثیر ملاحظات توزیعی باشد، نتایج ما نشان می دهد توسعه فیزیکی نزدیک به محل زمین مربوط است. در حال حاضر اثرات توزیعی از چهار سیاست در هسته شهر شهری، حومه شهری و مناطق روستایی است.

بانانی (۱۹۹۸) در مجله محیط و برنامه ریزی مقاله کمک به شهرنشینی جدید به موضوعاتی چون تئوری های شکل شهر، نو-شهرسازی، خرده فروشی، طراحی سنتی پرداخت و شهر را چه از نظر توسعه و چه از نظر آسیب های اقتصادی - اجتماعی مورد بررسی قرار داد.

چارچوب نظری تحقیق

نظریات روان شناسی رفتاری

در علوم رفتاری و روانشناسی نیز مانند بسیاری دیگر از شاخه های علوم انسانی به موضوع توسعه شهری پرداخته شده و تاثیرات متقابل بر آسیب های رفتاری مورد بررسی قرار گرفته است.

در روان شناسی محیطی تأثیر عوامل بیرونی یعنی محیط طبیعی (جغرافیا) و محیط فیزیکی یا تکنولوژی (معماری) و یا به عبارت دیگر خصوصیت فضایی - فیزیکی، بر رفتار انسان مورد مطالعه قرار می گیرد. (ونز و دیگران، ۲۰۰۱: ۳۱) بحث اصلی روانشناسی محیط در این زمینه موضوع تراکم است که یکی از مهم ترین جنبه های مشترک میان روان شناسی محیط و برنامه ریزی شهری است و چگونگی اثرگذاری آن بر رفتار انسان در سه مفهوم تراکم، تراکم موجود و ازدحام مورد توجه پژوهشگران رفتار محیط قرار می گیرد (چرچمن، ۲۰۰۱: ۱۹۵-۱۹۶).

روانشناسی محیط از منظر فوق بر این نکته تأکید دارد که تراکم جمعیتی بالا بر شش جنبه از رفتار اجتماعی تأثیر می گذارد. جنبه آسیب شناسی اجتماعی در رفتار، نظیر جرم، طلاق، خودکشی، امراض روحی، مهم ترین آنهاست که غالباً در رابطه با اندازه شهر و تراکم جمعیتی آن مورد توجه و تجزیه تحلیل قرار می گیرد (گی فورد، ۱۹۹۷: ۱۵۸).

از همین رو نظریات و موضوعات زیادی در روانشناسی وجود دارد که در جای خود می تواند مورد بررسی قرار بگیرد. ما نیز در این پایان نامه به برخی از آنها اشاره کردیم.

نظریات جامعه شناسی

بی شک یکی مهم ترین علمی که می تواند به توسعه فیزیکی پردازد و آثار آن را بر جرم و آسیب های اجتماعی بررسی کند جامعه شناسی است. علی الخصوص در جامعه شناسی شهری و جامعه شناسی آسیب های اجتماعی به طور گسترده به این موضوع پرداخته شده است.

در جامعه شناسی شهری اولین حرکت برای تبیین نظری جامعه شناسی جرائم شهری در مطالعات اجتماعی با ظهور مکتب شیکاگو در دهه دوم قرن بیستم آغاز شد. این مکتب بر اساس تجربه ناهنجاری های اجتماعی در شهرهای بزرگ صنعتی آمریکا و با الهام از مفهوم اکولوژیکی در علوم زیستی مفاهیم اکولوژی اجتماعی را وارد مطالعات شهری کرد (شکوهی، ۱۳۶۵: ۱۶-۱۷).

این مکتب رفتار یک شهرنشین را در قالب محیط اجتماعی او قابل مطالعه می داند و جرائم و انحرافات اجتماعی در محیط های شهری را با توجه به وسعت شهر، تراکم جمعیت و ناهمگنی های فرهنگی در مکان های شهری جدید به تحلیل می کشد (رمی، ۱۳۵۸: ۲۱-۲۲).

در حالی که در جامعه شناسی معاصر جرائم شهری و آسیب شناسی رفتاری شهرنشینان از منظر تحولات اجتماعی و اقتصادی ساختاری در بعد جهانی مورد توجه قرار می گیرد. این دیدگاه کلان تر در چارچوب اقتصاد سیاسی با رویکرد فراملی نقش عواملی چون تقسیم کار جهانی و فاصله طبقاتی را در تحلیل ناهنجاری های شهری مورد استفاده قرار می دهد. در همین حال در سال های اخیر توجه به محله گرایی و تحلیل جرائم شهری با استفاده از مدل های نظری خرد در جامعه شناسی شهری به سرعت رشد کرده است.

نظریات معماری

اتتلاف میان معماری و علوم رفتاری نیز به پیدایش چند دیدگاه تئوریک در این علم منجر شده است:

۱. انسان پدیده ای با توانمندی مکانیکی؛ در این نگرش هدف خلق محیط فیزیکی متناسب با الزامات احساسی، حرکتی و هوشی انسان است

۲. انسان پدیده ای ادراکی - انگیزگی؛ هدف آن آگاهی از نحوه ادراک احساس و عکس العمل انسان نسبت به محیط است و با ادبیات روانشناسی محیط در این زمینه منطبق است

۳. انسان متجلی در رفتار؛ بر اساس این دیدگاه از طریق مطالعه رفتار انسان که نمودی ظاهر و مشهود دارد می توان به خصوصیات او پی برد و به مضامین رفتاری که فضا در آن موضوعیت می یابد توجه کرد

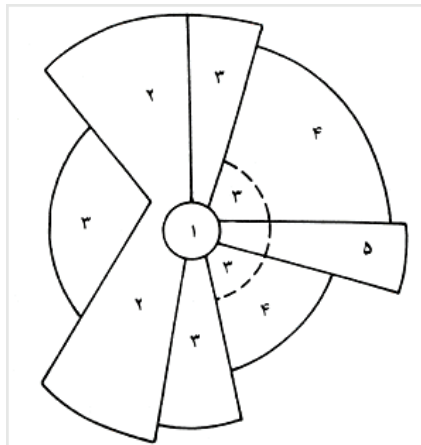

نظریه دواير متحدالمركز

پس از او "ارنست برگس" مدل دواير متحدالمركز را در روند توسعه فضایی شهر ارائه کرد، که به رقابت و همسازی در سازمان اکولوژی شهر و توزیع و تراکم جمعیت ناشی از آن تأکید خاصی داشت. نظریه او مبتنی بر بوم شناختی اجتماعی است. وجه بارز آن اعتقاد به این نکته است که در توسعه فیزیکی شهر فرآیند پخشایشی کاربری ها روی می دهد، در نتیجه افراد و گروه ها جا به جا می شوند. این طرح به عنوان نظریه ای متحد المרכזی شناخته شده است. الگوی ساخت شهر بر این اصل استوار است که توسعه شهر از ناحیه مرکزی به طرف خارج شهر صورت گرفته و تعدادی مناطق متحدالمركز را تشکیل می دهد. این مناطق، با ناحیه مشاغل مرکزی شروع شده و به وسیله منطقه درحال تحول احاطه می شود، که خود در حال تبدیل به ادارات و صنایع سبک بوده و یا به واحدهای مسکونی کوچکتری تبدیل می شوند. این قسمت، ناحیه ای است که مهاجرین شهر به طرف آن جلب می گردند. و به نوبه خود یا مسکن کارگران است یا محل بعضی از ساختمانهای قدیمی شهر، بالاخره منطقه سفرکنندگان در بیرون منطقه ساخته شده شهر قرار دارد. قسمت اعظم منطقه سفرکنندگان، احتمالاً بصورت اراضی باز است. اما دهکده هایی که در داخل آن وجود دارد، اغلب خصوصیات خود را تبدیل به سکونتگاه های خوابگاهی می نمایند (برگل، ۱۹۹۵: ۱۰۰-۱۱۱).

نظریه ساخت قطاعی شهر

پس از او "همر هویت" در زمینه توسعه فیزیکی و ساخت اکولوژیکی الگوی قطاعی ساخت اکولوژیکی را مطرح کرد. او معتقد بود تفاوت های اجتماعی و اقتصادی در ساختار جمعیتی و کالبدی شهر موجب ساخت قطاعی شهر می شود.

۱. مرکز تجاری شهر ۲. عمده فروشی و صنایع سبک ۳. منطقه مسکونی با درآمد کم ۴. منطقه مسکونی با درآمد متوسط ۵. منطقه مسکونی با درآمد بالا

در توجیه نظریه «ساخت قطاعی شهر» باید گفت که چنین توسعه ای را نمی توان مغایر با نظریه دواير متحدالمركز دانست. بلکه، تغییر و تعدیلی در جهات مختلف این نظریه است. برخلاف نظریه دواير متحدالمركز در نظریه ساخت قطاعی شهر، شهرها نمی توانند برای همیشه حالت دایره ای شکل بودن مناطق داخلی خود را حفظ کنند. بلکه، حالت قطاعی بیش از دایره ای زمینه مساعدی را جهت توسعه به دست می آورد. در این نظریه عامل اجاره خانه می تواند به عنوان راهنما، مطالعه شهر را عملی سازد. ساخت مهمترین اصول تشکیل دهنده نظریه قطاعی شهرها را، می توان به شرح زیر مورد مطالعه قرارداد:

نخست آنکه منطقه واحدهای مسکونی گران قیمت از کانون اصلی خود در طول خطوط شبکه رفت و آمد شروع به توسعه می کند؛ و چنین واحدهایی، به طرف زمین های دور از خطر سیلاب و عوامل آلوده کننده محیط زیست، قرار گرفته است. واحدهای مسکونی با اجاره بهای بیشتر، به سوی فضاهای باز و دور از محدودیتهای نامساعد طبیعی قرار دارد و جابجایی ساختمان های اداری و تجاری، توسعه واحدهای مسکونی گران قیمت را در جهت عمومی عملی می سازند. آپارتمان های لوکس اجاره ای، در مجاورت بخش های تجاری و منطقه مسکونی قدیمی شهر، به وجود می آیند، و این در حالی است که واحدهای خود یارگران قیمت شهر، به طور اتفاقی

وبی هدف و نامنظم جابجا نمی شوند. بلکه، چنین مناطقی یک یا چند قطعه زمین معین را جهت توسعه انتخاب می کنند. مناطق صنعتی شهر نیز، در طول خطوط راه آهن و راه ها و در دسترس منابع آب به وجود می آیند و بصورت زنجیره ای توسعه پیدا می کنند. از طرف دیگر، تمایل به توسعه مثلثی شکل در مناطق داخلی شهرها، بیش از حالت دایره ای می باشد. در ساخت قطاعی شهر، راههای شعاعی از مرکز شهر به اطراف کشیده می شود و عامل دسترسی به این راه ها و یادآوری از آنها، قیمت زمین های شهری را در مناطق مختلف شهر تعیین می کند (فرید، ۱۳۷۳: ۴۵).

کالوین اشمید تفاوت های موجود در پایگاه های اجتماعی و اقتصادی به ویژه میزان تحصیلات و میزان درآمد نوع شغل را در تفاوت های فضایی محله های شهری موثر دانسته است. وی معتقد است که محله های فقیر و غنی با روند توسعه شهرها شکل می گیرند. (شکوهی، ۱۳۷۳: ۵۱۸-۵۱۹) نظریه ساخت دایره ای شکل شهر، نمودار حالت یک شهر ساکن و ثابت نمی باشد. بلکه، در اغلب موارد به علت رشد و توسعه شهر، متحرک و غیر ثابت است. توسعه شهر می تواند به دو صورت عملی باشد: یا در اطراف خود توسعه پیدا کند؛ و یا به وسیله عمل تمرکز در داخل آن رشد پیدا نماید. به موازات افزایش جمعیت، سازمان ها و تاسیسات بخش مرکزی شهرها، مراحل مختلف اکولوژی شهری (جدایی گزینی، هجوم و جایگزینی، توالی و تسلسل و...) ظاهر می شود؛ و در اثر ایجاد موج توسعه، شهر به نواحی اطراف و بیرونی خود توسعه می یابد. حرکت جمعیت، تاسیسات، صنایع و سازمان های شهری به اطراف شهرها، به یک شکل عمل نمی نمایند، و از جهات مختلف شهر به سوی ناحیه مرکزی شهر، به یک مقیاس صورت نمی گیرند. در مقابل توسعه شهر، وجود موانع طبیعی مانند شیب های تند، تپه ها و کوه ها، عاملی بازدارنده است؛ و لذا شهر یابدان جهات توسعه پیدا نمی کند و یا در صورت توسعه، مشکلات و افزایش هزینه هایی را به دنبال دارد (دیویس، ۱۹۹۱). مسیرهای حمل و نقل، شاهراه ها، خیابان ها و خطوط راه آهن، همه تحت تاثیر وجود عوامل نامنظم و نامساعد طبیعی شهرها و اطراف آنها واقع می شوند. چنین شبکه های ارتباطی سعی دارند که در شکل شعاعی بوجود آیند. ولی عملاً تعداد معدودی از آنها به حداکثر ظرفیت و کارایی خود دست می یابند. لذا، امکانات دستیابی به مسیرهای حمل و نقل، میزان تراکم را در سطوح شهری افزایش می دهد و زمین های شهری با امکانات وسیع حمل و نقل نسبت به سایر زمین ها، دارای ارزش بیشتری می شوند. در جریان دگرگونی هایی که در نتیجه عملکرد امکانات حمل و نقل و شبکه راه ها در سطوح شهری مشاهده می گردد، شکل دایره ای مناطق متحد المکرر تعدیل یافته و به شکل شعاعی و یا ستاره ای تبدیل می شود و به توسعه شهر، ساخت ستاره ای می بخشد. بخش مرکزی شهرها، هسته ای از مناطق عمده فروشی و خرده فروشی، بانک ها و دفاتر تجاری رادار خود دارند. تاسیسات عمده فروشی، بیشتر به تشکیل هسته هایی در طول راه آهن ها و راه های اصلی تلاش دارند. صنایع سنگین شهر، در منطقه های حاشیه ای شهر، هسته جدیدی را بوجود می آورند. همه این عوامل که برشمرده شد، در اطراف خود به توسعه شهر امکان می دهند و هسته های جدیدی را می سازند. فعالیت های دیگر اقتصادی، اجتماعی شهر نیز، به دور چنین هسته هایی حلقه می زنند (مورفی، ۱۹۶۹: ۲۹-۳۱). ریچارد چورلی و پیترو هاکت روند افزایشی جمعیت و پیدایش جمعیت و پیدایش هسته های جدید شهری را موجب پیدایش مناطق جمعیت پنجگانه در شهرهای بزرگ می دانند (چورلی و دیگران، ۱۹۶۷: ۳۴۱-۳۴۲).

هودسن درباره توسعه فیزیکی شهر معتقد است هسته های جدید شهری را مهاجران به وجود می آورند و همین طور ساخت چند هسته ای شهر را. همچنین تحت تاثیر ادغام روستاها و شهرک ها در شهرهای بزرگ بخش مرکزی شهرها تحت تأثیر قرار می گیرند (هودسن، ۱۹۷۲: ۲۴۰-۲۴۱). بر اساس نظریه رابرت دیکنسن، محدوده های ساخت شهر به قرار زیر است:

✓ الف - منطقه مرکزی: شامل مرکز و بخش قدیمی شهر؛ که مجموعه ای از مراکز عمده فروشی، خرده فروشی، تجاری و اداری و بخشی از واحدهای مسکونی است.

✓ ب- منطقه میانی: که شامل یک منطقه مسکونی متراکم می شود و صنایع سبک کوچک رانیز، در خود جای داده است.

✓ ج- منطقه بیرونی: که اصولاً به عنوان یک منطقه مسکونی بشمار می آید. این منطقه، منطقه ای باز با فضاهای توسعه و پارکهای عمومی است. در این منطقه، خصیصه های شهری در محل تقاطع وسایل ارتباطی، یک هسته قدیمی، یک بازار محلی، یک روستا یا هسته کهن صنعتی، شکل یافته و همه جا گیر می شود.

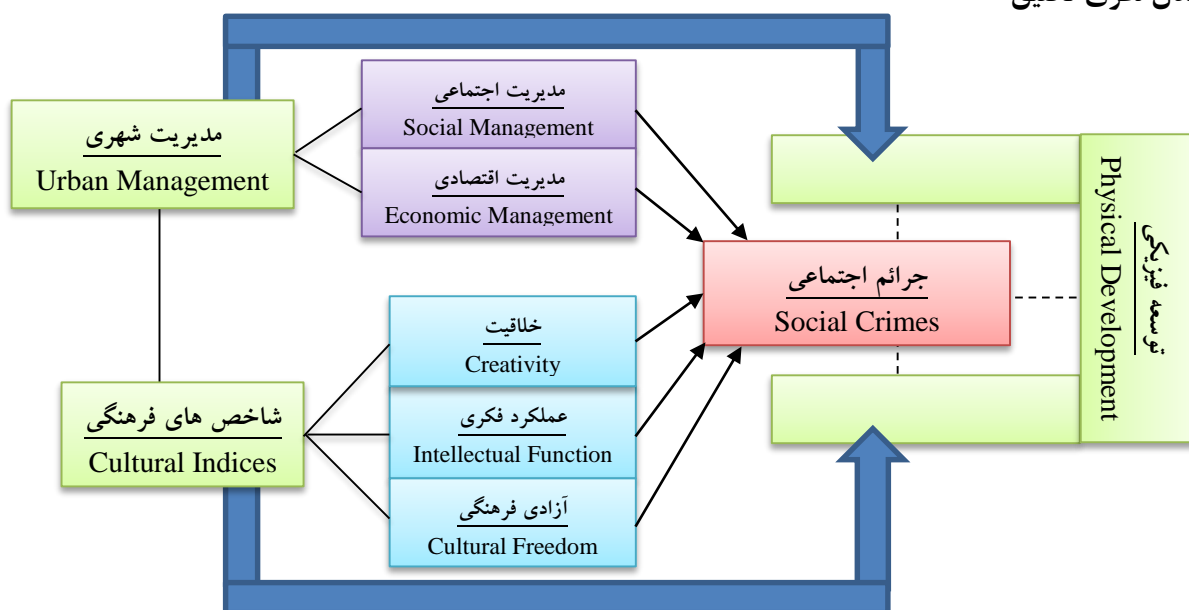
✓ د- حاشیه شهر یا مرزهای ده شهر: که یک منطقه بیرونی حومه شهری است و آنسوی مرزهای اداری شهر واقع شده است و یک حوزه توسعه روستایی به شمار می رود. با توسعه شهر، مناطق مسکونی پیش رفته و صنایع جدید در مسیر راه های ارتباطی مهم و در اطراف شهرک ها و روستاها ایجاد می شوند.

جیمز وانس با تحقیقاتی درباره ساخت شهر و روند توسعه فیزیکی آن نتیجه می گیرد که با توجه به میزات تحصیلات، شغل، درآمد و قیمت متفاوت زمین و مسکن و تفاوت های ساختاری فضاهای کالبدی شهر جا به جایی ها و جدایی گزینی هایی در سطح شهر اتفاق می افتد (دیکینسن، ۱۹۶۴: ۱۶۳-۱۶۵). بالچین در بررسی های اکولوژیکی شهری در بافت های قدیمی معتقد است رکود و فرسودگی بافت های قدیمی ناشی از مهاجرت جمعیتی کنونی ساکن بافت قدیم و استقرار افراد فقیر در آن و محرومیت های اجتماعی است (بالچین، ۱۹۸۸: ۱۹).

نظریه های ملی توسعه شهری

در مورد شهرهای ایران باید گفت: رشد بی رویه و ناموزن شهر در حاشیه موجب تقابل مسائل اجتماعی- اقتصادی و مکانی برای تمایزات و تبعیضات اجتماعی برای شهرهای امروز ایران است. روشن نبودن مفاهیم برنامه ریزی در مورد بافت های فرسوده درون شهری در ایران و مشخص نبودن بافت های قدیمی شهر، مسائل حفظ و نگهداری، مرمت نوسازی، بهسازی، و خلاصه مشخص نبودن برنامه ریزی و اجرای آن در بافت های قدیمی موجب مهاجرت جمعیت و تغییر ساختار جمعیتی و اجتماعی در آن ها و در نهایت سبب رکود و بی رونقی هر چه بیشتر بافت های قدیمی شده است (حیبی، ۱۳۶۷: ۴-۲۱). یداله فرید در بررسی های نظریه پیوندی شهر را مطرح ساخت. او پیوند اراضی اطراف و هسته های آغازین شهرهای ایران و پیوند روستاها با شهر را در توسعه فیزیکی و شکل گیری ساختار اکولوژیکی شهر موثر می داند. رشد جمعیت ناشی از مهاجرت های روستاییان و شهرهای کوچک به شهرهای بزرگ منطقه و جا به جایی های جمعیتی در شهر را موجب تغییر و تحولات ساختارهای اقتصادی و اجتماعی در شهر می داند (فرید، ۱۳۷۳: ۱۵۹-۱۶۰).

مدل نظری تحقیق

فرضیه های تحقیق

۱. بین خلاقیت فرهنگی و میزان رخداد جرائم اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.
۲. بین عملکرد فکری و میزان رخداد جرائم اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.
۳. بین آزادی فرهنگی و میزان رخداد جرائم اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.
۴. بین سبک مدیریت اجتماعی و میزان رخداد جرائم اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.
۵. بین سبک مدیریت اقتصادی و میزان رخداد جرائم اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.
۶. توسعه فیزیکی - کالبدی شهر تهران بر افزایش جرائم اجتماعی موثر است.

روش تحقیق

در این پژوهش از نمونه گیری تصادفی سیستماتیک برای پر نمودن پرسشنامه‌ها استفاده شده است. در این پژوهش، ابزاری که با آن به سنجش و اندازه گیری صفات و ویژگیهای مورد نظر پرداخته ایم، پرسشنامه است که توسط شهروندان که توسط نمونه گیری انتخاب شدند، پاسخ داده شده است. جامعه آماری این تحقیق شهروندان منطقه ۱۹ در نظر گرفته شده که برابر ۲۴۴۳۵۰ نفر می باشد که طبق فرمول کوکران و جامعه آماری مد نظر، تعداد نمونه‌های لازم برای انجام این طرح ۳۸۴ نفر بوده است. روشی که برای تعیین روایی پرسشنامه این پژوهش استفاده شده، روش روایی محتوا می باشد. در اجرای این طرح از پرسشنامه خودساخته استفاده شد و برای تایید روایی آن از روش روایی ظاهری، و روایی محتوا استفاده شد. بدین منظور پس از طراحی پرسشنامه، تک تک سؤالات از لحاظ ارتباط با موضوع و همچنین تناسب جملات و کلمات با محتوای طرح مورد بررسی و دقت نظر قرار گرفت و در نهایت پس از انجام اصلاحات لازم، روایی آن مورد تایید قرار گرفت. روش بکار رفته در این پژوهش برای محاسبه پایایی پرسشنامه، روش آلفای کرونباخ می باشد. با توجه به نتایج محاسبات انجام شده برای هر بعد از سؤالات پرسشنامه، حاکی از پایایی مناسب سؤالات پرسشنامه می باشد.

جدول (۱): پایایی شاخص ها

متغیر	ابعاد	تعداد سؤالات	آلفای کرونباخ
توسعه فیزیکی	-	۱۰	۰/۷۱
جرائم اجتماعی	-	۱۵	۰/۸۲
مدیریت شهری	مدیریت اجتماعی	۱۸	۰/۷۵
	مدیریت اقتصادی		
شاخص های فرهنگی	آزادی فرهنگی	۱۷	۰/۷۹
	خلاقیت		
	عملکرد فکری		

یافته های تحقیق

الف) آزمون فرضیه

با توجه به جدول ۲ مشاهده می شود در آزمون فرضیه اول سطح معنی داری آزمون رابطه ای - همبستگی متغیرهای خلاقیت فرهنگی و میزان رخداد جرائم اجتماعی برابر ۰/۰۰۰ محاسبه شده که کمتر از ۰/۰۵ می باشد بنابراین فرض صفر رد شده و با اطمینان ۹۵٪ می توان گفت رابطه معنی داری بین دو متغیر خلاقیت فرهنگی و میزان رخداد جرائم اجتماعی وجود دارد. با توجه به منفی بودن علامت ضریب همبستگی (-۰/۶۵۴) بین دو متغیر رابطه معکوس برقرار است. یعنی با افزایش خلاقیت فرهنگی میزان رخداد جرائم اجتماعی کاهش می یابد. در آزمون فرضیه دوم سطح معنی داری آزمون رابطه ای - همبستگی متغیرهای عملکرد فرهنگی و میزان رخداد جرائم اجتماعی برابر ۰/۰۰۰ محاسبه شده که کمتر از ۰/۰۵ می باشد بنابراین فرض صفر رد شده و با اطمینان ۹۵٪ می توان گفت رابطه معنی داری بین دو متغیر عملکرد فرهنگی و میزان رخداد جرائم اجتماعی وجود دارد. با توجه به منفی بودن علامت ضریب همبستگی (-۰/۵۴۱) بین دو متغیر رابطه معکوس برقرار است. یعنی با افزایش عملکرد فرهنگی میزان رخداد جرائم

اجتماعی کاهش می یابد. در آزمون فرضیه سوم سطح معنی داری آزمون رابطه ای - همبستگی متغیرهای آزادی فرهنگی و میزان رخداد جرائم اجتماعی برابر ۰/۰۰۰ محاسبه شده که کمتر از ۰/۰۵ می باشد بنابراین فرض صفر رد شده و با اطمینان ۹۵٪ می توان گفت رابطه معنی داری بین دو متغیر آزادی فرهنگی و میزان رخداد جرائم اجتماعی وجود دارد. با توجه به منفی بودن علامت ضریب همبستگی (۰/۴۳۴-) بین دو متغیر رابطه معکوس برقرار است. یعنی با افزایش آزادی فرهنگی میزان رخداد جرائم اجتماعی کاهش می یابد. در آزمون فرضیه چهارم سطح معنی داری آزمون رابطه ای - همبستگی متغیرهای سبک مدیریت اجتماعی و میزان رخداد جرائم اجتماعی برابر ۰/۰۰۰ محاسبه شده که کمتر از ۰/۰۵ می باشد بنابراین فرض صفر رد شده و با اطمینان ۹۵٪ می توان گفت رابطه معنی داری بین دو متغیر سبک مدیریت اجتماعی و میزان رخداد جرائم اجتماعی وجود دارد. با توجه به مثبت بودن علامت ضریب همبستگی (۰/۵۵۷) بین دو متغیر رابطه مستقیم برقرار است. یعنی با بهبود سبک مدیریت اجتماعی میزان رخداد جرائم اجتماعی کاهش می یابد. در آزمون فرضیه پنجم سطح معنی داری آزمون رابطه ای - همبستگی متغیرهای سبک مدیریت اقتصادی و میزان رخداد جرائم اجتماعی برابر ۰/۰۰۰ محاسبه شده که کمتر از ۰/۰۵ می باشد بنابراین فرض صفر رد شده و با اطمینان ۹۵٪ می توان گفت رابطه معنی داری بین دو متغیر سبک مدیریت اقتصادی و میزان رخداد جرائم اجتماعی وجود دارد. با توجه به مثبت بودن علامت ضریب همبستگی (۰/۵۰۶) بین دو متغیر رابطه مستقیم برقرار است. یعنی با بهبود سبک مدیریت اقتصادی میزان رخداد جرائم اجتماعی کاهش می یابد.

جدول (۲): یافته های استنباطی حاصل از آزمون ها

فرضیه	متغیر	متغیر مداخله گر	آماره آزمون	مقدار آماره	سطح معنی داری	نتیجه
۱	مستقل: خلاقیت فرهنگی	میزان توسعه فیزیکی - کالبدی شهر تهران	گاما	-۰/۶۵۴	۰/۰۰۰	تایید فرضیه
	وابسته: میزان رخداد جرائم اجتماعی					
۲	مستقل: عملکرد فکری	میزان توسعه فیزیکی - کالبدی شهر تهران	گاما	-۰/۵۴۱	۰/۰۰۱	تایید فرضیه
	وابسته: میزان رخداد جرائم اجتماعی					
۳	مستقل: آزادی فرهنگی	میزان توسعه فیزیکی - کالبدی شهر تهران	گاما	-۰/۴۳۴	۰/۰۰۰	تایید فرضیه
	وابسته: میزان رخداد جرائم اجتماعی					
۴	مستقل: سبک مدیریت اجتماعی	میزان توسعه فیزیکی - کالبدی شهر تهران	گاما	۰/۵۵۷	۰/۰۰۰	تایید فرضیه
	وابسته: میزان رخداد جرائم اجتماعی					
۵	مستقل: سبک مدیریت اقتصادی	میزان توسعه فیزیکی - کالبدی شهر تهران	گاما	۰/۵۰۶	۰/۰۰۳	تایید فرضیه
	وابسته: میزان رخداد جرائم اجتماعی					

(ب) مدل پیش بینی

معادله رگرسیون به منظور تعیین رابطه بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته بررسی می شود. مقدار ضریب تعیین بیان کننده این است که چه مقدار از تغییرات متغیر وابسته به کمک متغیرهای مستقل تبیین می شود. با کمک ضرایب بتا می توان معادله رگرسیونی را نوشت. همچنین ضرایب بتای استاندارد شده در تعیین سهم نسبی هر متغیر در تغییرات متغیر وابسته موثر است. ضریب بتای هر متغیر مستقلی که بیشتر بود به معنای این است که سهم نسبی بیشتری در تغییرات متغیر وابسته دارد.

جدول (۳): ضریب تعیین و ضریب تعدیل شده

ضریب تعیین R Square	ضریب همبستگی R
۰/۲۱	۰/۴۶

با توجه به جدول ۳ مقدار ضریب همبستگی چندگانه مدل رگرسیونی برابر ۰/۴۶ است. مقدار ضریب تعیین برابر ۰/۲۱ است یعنی ۲۱٪ از تغییرات متغیر میزان رخداد جرائم اجتماعی توسط متغیرهای خلاقیت فرهنگی، عملکرد فکری، آزادی فرهنگی سبک مدیریت اجتماعی و سبک مدیریت اقتصادی تبیین می شود.

جدول (۴): آنالیز واریانس (ANOVA)

سطح معنی داری	مقدار آماره F
۰/۰۰۰	۴/۸۳

جدول ۴ تحلیل واریانس برازش رگرسیونی را نشان می دهد که در آن آماره F (۴/۸۳) و همچنین سطح معنی داری (۰/۰۰۰) نشان دهنده شده است. با توجه به اینکه مقدار سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۵ بدست آمده است می توان معنی داری رگرسیون را استنتاج نمود.

جدول (۵): ضرایب مدل رگرسیون

سطح معنی داری (۰/۰۵)	t	ضرایب غیر استاندارد		مدل
		Beta	خطای استاندارد	
۰/۰۰۲	۷/۳۴۲	-	۰/۲۶۴	۴/۲۸۹ (ثابت)
۰/۰۳۲	۶/۱۴۷	۰/۳۵۵	۰/۰۴۲	۰/۳۴۱ خلاقیت فرهنگی
۰/۰۲۴	۴/۱۳۶	۰/۳۰۴	۰/۰۴۶	۰/۲۱۹ عملکرد فکری
۰/۰۰۶	۰/۱۵۷	۰/۰۲۷	۰/۰۲۷	۰/۰۰۷ آزادی فرهنگی
۰/۰۰۰	۸/۶۲۱	۰/۴۱۸	۰/۰۴۷	۰/۳۶۳ سبک مدیریت اجتماعی
۰/۰۰۰	۵/۳۵۶	۰/۲۱۵	۰/۰۳۶	۰/۲۶۲ سبک مدیریت اقتصادی

جدول ۵ برآورد ضرایب مدل رگرسیونی را نشان می دهد. ضریب رگرسیون برای متغیر خلاقیت فرهنگی برابر ۰/۳۴۱، مقدار خطای استاندارد ۰/۲۶۴ و ضریب استاندارد برابر ۰/۳۵۵ بدست آمده است. با توجه به اینکه مقدار آماره t برابر ۷/۳۴۲ بدست آمده و سطح معنی داری (برابر ۰/۰۰) کمتر از ۰/۰۵ بدست آمده است می توان معنی داری ضریب متغیر خلاقیت فرهنگی و تاثیر آن بر متغیر میزان رخداد جرائم اجتماعی را تایید کرد. برای سایر متغیرها نیز چنین نتیجه ای حاصل شده است. نتایج حاصله از تحلیل رگرسیونی متغیر های موجود در معادله را می توان به صورت استاندارد شده در رابطه ریاضی ذیل نشان داد:

$$Y = \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \beta_4 X_4 + \beta_5 X_5 + \varepsilon$$

به عبارت دیگر

میزان جرائم اجتماعی حاصل از توسعه فیزیکی - کالبدی شهر تهران	ضرایب		متغیرها	
	۰/۴۱۸	×	سبک مدیریت اجتماعی	+
	۰/۳۵۵	×	خلاقیت فرهنگی	+
	۰/۳۰۴	×	عملکرد فکری	+
	۰/۲۱۵	×	سبک مدیریت اقتصادی	+
	۰/۰۲۷	×	آزادی فرهنگی	+ ε

جدول (۶): ضرایب مدل رگرسیون به ترتیب تاثیر

ضریب تاثیر	متغیر
۰/۴۱۸	سبک مدیریت اجتماعی
۰/۳۵۵	خلاقیت فرهنگی
۰/۳۰۴	عملکرد فکری
۰/۲۱۵	سبک مدیریت اقتصادی
۰/۰۲۷	آزادی فرهنگی

نتیجه گیری

بطور کلی، در حال حاضر نیز، مبانی نظری تهیه طرح های شهری در ایران، متکی بر مدل پوزیتیویستی یعنی شناخت - تحلیل - طرح است. این مدل به رغم آنکه مدت ها الگو و روش تهیه طرح های شهری در کشورهای مختلف جهان بود، بتدریج جای خود را به مدل سیستماتیک تحلیل - طرح - سیاست می دهد که به مفهوم رسیدن به اهداف و سرانجام ارزیابی و سیاست گذاری برای اجراء است. به این ترتیب، به رغم آنکه تغییرات مبانی نظری تهیه طرح های شهری در ایران، عمدتاً تغییرات محتوایی نبوده است، در بیشتر کشورهای توسعه یافته روند تهیه طرح ها و مبانی نظری آن، به ویژه از اواخر دهه ۷۰ و اوایل دهه ۸۰، دستخوش تغییرات بنیادی شده است. در این سال ها، بتدریج طرح های شهری، خصلت استراتژیک (راهبردی) یافته و برنامه ریزی شهری از یکسو به برنامه ریزی فضایی و از سوی دیگر به برنامه ریزی عملگرا گرایش یافت. این تحولات بر پایه متدهای تحلیل سیستمی به جای صرف نیرو برای شناخت جامع موضوعی، تلاش خود را متوجه تحلیل جامع مسأله کرده است، زیرا هم در عمل و هم در تئوری مشخص شده است که حل مسأله بیش از هر چیزی مستلزم صورت بندی درست از مسأله است. بنابراین با توجه به گسترش روز افزون شهرنشینی و آسیب های اجتماعی و توسعه کالبدی و فیزیکی شهرها، به بررسی نتایج تحقیق می پردازیم؛ نتایج تحقیق حاکی از آن است، میان شاخصه های فرهنگی و ضعف مدیریتی و توسعه فیزیکی کالبدی شهر تهران و آسیب های اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. همانگونه که اشاره شد متغیرهای اصلی تحقیق یعنی شاخصه های فرهنگی، ضعف مدیریتی، توسعه فیزیکی کالبدی شهر تهران بر روی آسیب اجتماعی اثر گذار است و بین ضعف مدیریتی و توسعه فیزیکی کالبدی و آسیب اجتماعی رابطه مستقیم وجود دارد بدین معنا که با افزایش یکی دیگری نیز افزایش می یابد، و مابین شاخصه های فرهنگی و آسیب اجتماعی رابطه ی معکوس وجود دارد یعنی با افزایش یکی دیگری کاهش می یابد و برعکس. توسعه فیزیکی و گسترش بی رویه شهر سبب مهاجرت جمعیت از بافت قدیم به بافت جدید و حاشیه شهر و در نتیجه تغییر ساختار جمعیتی بخش های مورد نظر، از جمله عدم توازن شاخص های رشد، تراکم، ساختار جنسی و سنی، سرانه ها، بعد خانوار و میزان سواد شده است. همچنین در زمینه رابطه ضعف مدیریتی و آسیب اجتماعی، تمرکز ناموزون جمعیت در این شهر موجب گردید تا بتدریج مراکز جمعیتی و شهرهای حاشیه این کلان شهر نیز رشد نموده و به عنوان مراکز خوابگاهی به قطب های جمعیتی تبدیل شوند که ایجاد قطب شهری کرج در غرب تهران نمونه اصلی آن است. در نتیجه با تمرکز جمعیت در سایر شهرهای پیرامون تهران اکنون با یک مجموعه و منطقه شهری در محدوده استان تهران مواجه هستیم که شکل گیری چنین ساختاری بر پیکره کشور استان تهران پیامدهای خاص خود را داشته و مدیریت کلان سیاسی و اداری خاصی را طی می نماید. بنابراین باید گفت توسعه کالبدی جامعه به عنوان کانونی برای گسترش جرم و جنایت همواره مورد توجه بوده است و در واقع بدون توجه به توسعه کالبدی جامعه جلوگیری از بسیاری از آسیب های اجتماعی غیر ممکن است. بدون توجه به ساختار فیزیکی جامعه و گسترش کالبدی آن با مسائل مختلفی روبه رو خواهیم شد. هر زمان که در توسعه فیزیکی محیط، آسیب هایی شکل گیرد و جامعه نتواند بین افراد ارتباط برقرار کند و افراد را به همدیگر پیوند ندهد، افراد دچار آسیب شده و یا موقعی که جامعه نتواند برای زندگی انسان ها معنا بسازد و نتواند زندگی آن ها را معنادار کند و فرهنگ که کانون معنا سازی است، اهمیت و جایگاه خود را از دست دهد، در چنین صورتی ما با انواع متفاوت آسیب ها مواجه خواهیم بود. بنابراین سر منشأ آسیب های اجتماعی در ترک خوردن رابطه یا شکست روابط اجتماعی و عدم توانایی جامعه در منسجم کردن خود می باشد؛ یعنی همان انسجام اجتماعی که انسان ها را به هم نزدیک می کند و پیوند می دهد. هر جامعه ای بر مبنای این نزدیکی شکل می گیرد. در طول تاریخ نرخ جرائم و آسیب ها در نواحی شهری همواره بالا بوده است. در حال حاضر نیز، شهرها و به ویژه کلان شهرها، چه در ایران و چه در سایر کشورهای جهان مهم ترین عامل بروز جرائم و ناهنجاری های اجتماعی هستند. به همین دلیل در فرآیند برنامه ریزی شهری برای یک شهر سالم، کاهش جرم و جنایت در محیط های شهری و به ویژه در حومه های شهری جدید، یکی از مهم ترین اهداف در ایجاد شهر سالم به شمار می رود. امروزه موضوع امنیت شهری، یکی از مسائل مهم در شهرها می باشد. عوامل متعددی در ایجاد شهر امن موثر می باشند. یک

عامل موثر در امنیت شهری، پیشگیری از جرم و ناهنجاری اجتماعی است. با توجه به مطالعات صورت گرفته، عوامل اجتماعی مانند فقر، بیکاری، ناهماهنگی اجتماعی، میزان بالای جمعیت جوان باعث ایجاد محیطی مستعد و در معرض جرم و ناهنجاری رفتاری می شود، اما فاکتورهای اجتماعی تنها عوامل و جنبه های تعیین کننده جرائم و ناهنجاری های اجتماعی نیستند، طرح و کالبد فیزیکی فضا، نقش مهمی در توسعه یا پیشگیری از جرم و ناهنجاری دارد. همچنین برخی آسیب های موجود در جامعه ناشی از عملکرد ضعیف مدیران است. در واقع برخی از آسیب ها از جمله افزایش طلاق، اعتیاد، تکدی گری، فرار از خانه و... ناشی از عدم کارایی و ناکارآمدی دستگاه ها و مدیران است. بنابراین هر جامعه ای متناسب با شرایط و فرهنگ خود و توسعه کالبدی و فیزیکی، خود با انواعی از انحرافات و مشکلات روبروست که تأثیرات مخربی روی فرآیند ترقی آن جامعه دارد. شناخت چنین عواملی و توجه به گسترش فیزیکی شهرها می تواند مسیر حرکت جامعه را بسوی ترقی و تعامل هموار سازد، بطوری که علاوه بر درک عمل آنها و جلوگیری از تداوم آن عمل با ارائه راه حل هایی به سلامت جامعه کمک نماید. نکته حائز اهمیت اینکه صاحب نظران در تحلیل بزهکاری بر این عقیده اند که بین بزهکاری و شرایط کالبدی و محیطی رابطه متقابلی وجود دارد، به گونه ای که گاهی محیط زمینه ساز و تسهیل کننده بزهکاری و در بسیاری موارد عامل بازدارنده و مانع وقوع جرایم است. از سوی دیگر، نوع رفتار بشر می تواند سامان دهنده یا تخریب کننده محیط فیزیکی باشد چرا که انسان برای زندگی و فعالیت بر روی زمین در ارتباط با پدیده ها و افرادی است که در ظرف زمانی و مکانی او قرار دارند و محیط طبیعی، انسانی و فرهنگی احاطه کننده او تأثیر عمده ای در نوع رفتار، نگرش و تعاملات فردی و اجتماعی او دارد و این موضوع نقش محتوایی و تعیین کننده ای در بروز کنش های اجتماعی هنجار یا ناهنجار ایفا می نماید.

راهکارها و پیشنهادات

- قبل از انجام هر پروژه اجتماعی لزوم توجه به ارزیابی تأثیر اجتماعی ضروری است.
- بررسی ها نشان می دهد که هر قدر زمینه ارتقای سرمایه های اجتماعی و مشارکت های عمومی افزایش یابد به همان میزان آسیب های اجتماعی کاهش می یابد و به همین دلیل برای کاهش آسیب باید از مشارکت های عمومی بهره گرفت تا به هدف مورد نظر دست یابیم.
- با تغییر راهکارها و ارائه طرح هایی در راستای کنترل و کاهش آسیب ها باید در حوزه فرهنگ و تحکیم مسائل فرهنگی در جامعه گام برداشت.
- برای مقابله و رویارویی با تهدیدات فیزیکی آسیب های اجتماعی باید رویکرد خود را در راستای تقویت و ارتقاء شاخص های فرهنگی گسترش دهیم.
- فرصت ها و راهکارها برای کاهش آسیب های اجتماعی شامل مشارکت مردم، نشاط اجتماعی، تحکیم خانواده، وحدت و همبستگی ملی و رضایت عمومی است که با توجه به نوع آسیب به کار گرفته می شود
- به نظر می آید پرداختن به مباحث آسیب شناسی اجتماعی در جامعه شناسی ایران در حاشیه قرار گرفته است. هر چند که مطالعات زیادی در این مورد انجام گرفته ولی اساساً به عنوان یک رشته حاشیه ای به آن نگاه شده است و در سلسله مراتب رشته ها و شاخه ها در حوزه جامعه شناسی شأن کافی به آن اختصاص داده نشده است. در حالی که جامعه شناسی از بدو پیدایش اش معطوف به حل مسائل اجتماعی بوده، در فضای ایران به این موضوع کم توجهی شده است.
- یکی از راهبردهای اساسی در حوزه ی کنترل اجتماعی "پیش گیری" است. راهبردی که عمدتاً متشکل از مجموعه راه کارهای مستقیم و غیر مستقیم که با هدف ایجاد امکانات و موقعیت بازدارنده از وقوع جرم و کجروی طراحی و تدوین می شود.

منابع

۱. بمانیان، محمدرضا. هادی محمودی نژاد. پدیدارشناسی محیط شهری: تاملی در ارتقای مفهوم فضا به مکان شهری. علوم و تکنولوژی محیط زیست. تهران: ۱۳۸۷.
۲. بیکر، ترزال، ترجمه نایبی، هوشنگ. ۱۳۸۱. نحوه‌ی انجام تحقیقات اجتماعی. تهران: نشرنی
۳. پرهام، باقر. زندگی و شهر. نامه علوم اجتماعی. شماره ۲. تهران: ۱۳۵۶.
۴. توسلی، غلامعباس. جامعه شناسی شهری. انتشارات دانشگاه بیان نور. تهران: ۱۳۷۴.
۵. جیسون، سوزان، ویلسون، پل آر، (۱۳۹۰)، طراحی محیطی جرم ستیز (پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی)، ترجمه ی دکتر محسن کلانتری، ابوذ سلامی بیرامی، تهران: دفتر تحقیقات پلیس پیشگیری ناجا.
۶. حبیبی، سید محسن. طرح احیای بافت قدیم تهران. جهاد دانشگاهی دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران. تهران: ۱۳۶۷.
۷. دواس، دی ای د. ۱۳۷۶. پیمایش در تحقیقات اجتماعی. ترجمه هوشنگ نایبی. تهران: نشرنی.
۸. ربانی، رسول. جامعه شناسی شهری. انتشارات دانشگاه اصفهان. اصفهان: ۱۳۸۵.
۹. رمی، ژان. تاریخچه مختصری از جامعه شناسی شهری مکتب شیکاگو. ترجمه مینا مخبری. نشر ایران. تهران: ۱۳۵۸.
۱۰. رهنما، دکتر محمد رحیم. غلامرضا عباس زادگان. طرح های تفضیلی شهر. سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی. مشهد: ۱۳۸۷.
۱۱. رهنمایی، محمدتقی. تحلیل نقش مهاجرت در زمینه سازی برای پیدایش آسیب های اجتماعی شهرنشینی شتابان در ایران. فصل نامه علمی پژوهشی جغرافیای انسانی. سال سوم. زمستان: ۱۳۸۹.
۱۲. زیاری، دکتر اسفندیار. مدیریت بحران. شرکت بهره برداری نفت و گاز گچساران. گچساران: ۱۳۸۹.
۱۳. شکویی، حسین. دیدگاه های نو در جغرافیای شهری. انتشارات سمت. تهران: ۱۳۷۳.
۱۴. شیعه، اسماعیل. مقدمه‌ای بر برنامه ریزی شهری. انتشارات دانشگاه علوم صنعت. تهران: ۱۳۷۰.
۱۵. فرید، یداله. جغرافیا و شهر شناسی. انتشارات دانشگاه تبریز. تبریز: ۱۳۷۳.
۱۶. لینچ، کوین. سیمای شهر. ترجمه منوچهر مزینی. انتشارات دانشگاه تهران. تهران: ۱۳۸۱.
۱۷. مایک، ساوج و وارد، آلن. جامعه شناسی شهری. ترجمه ابوالقاسم پوررضا. انتشارات سمت. تهران: ۱۳۸۷.
۱۸. محسنی، رضاعلی. اولویت بندی آسیب‌ها و مسائل شهری در ایران: مطالعه موردی شهر گرگان.
۱۹. مدنی پور، علی. تهران ظهور یک کلانشهر. انتشارات سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران. تهران: ۱۳۸۱.
۲۰. منصورفر، کریم. ۱۳۸۲. روش‌های آماری، تهران: دانشگاه تهران
۲۱. میرمقتدایی، مهتا. ژاله طالبی. هویت کالبدی: مطالعه موردی شهر تهران. نشر زارت مسکن و شهرسازی، مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن. تهران: ۱۳۸۵.
۲۲. وبر، ماکس. شهر در گذر زمان. ترجمه شیوا کاویانی. انتشارات شرکت سهامی انتشار. تهران: ۱۳۷۵.

23. Blachin. Urban land economic. 1988. Blachin. Urban land economic. 1988.

24. Dikinson. City & region. London 1964.

25. Bergel. Urban sociology. McGraw-Hill Book Company. 1995.

26. Davis, J. E., 1991, *Contested Ground: Collective Action and the Urban Neighborhood*. Ithaca, NY: Cornell University Press

27. Chorely. Socio economic models in geography. London: 1967.

28. Hudson. A geography of settlement. London: 1972.

29. Murphy. The spatial Expression of urban growth. 1996.